

Skovhistorisk Selskab

Folehavevej 21

H ø r s h o l m .

Ekskursionen til Langesø d. 26 maj 1963.

Data om Langesø skovdistrikt.

Ejer: Baron G. Berner Schilden Holsten, der overtog godset 1.9.1962 efter Lensbaron H. Berner Schilden Holsten.
Størrelse: 692 ha, 321 ha bøg, 62 ha eg, 59 ha andet løvtræ, 180 ha "alm". nåletræ, 69 ha douglas og andre sjældne nåletræarter. En væsentlig del af nåletræerne fremkommer som indblanding i løvtræbevoksningerne. Ubevokset areal 73 ha (planteskole, veje, søer).

Litteratur: C. Bloch. "Douglasgranen i Langesø Skove", Tidsskr. for Skovvæsen, 1889, bd. 1. A.s. 166-170. - C. Bloch: "Fremmede Naaletræer i Langesø Skove", Tidsskr. for Skovvæsen, 1899, bd. 11, B.s. 1-53. - H.C.T.V. Nielsen: "Chamæcyparis Lawsoniana", Tidsskr. for Skovvæsen 1915, bd. 27, A.s. 9-17. - V. Hansen: "Fremmede Naaletræer i Langesø Skove", Dansk Skovf. Tidsskr. 1928, bd. 13, s. 413-483. I indledningen giver V. Hansen en kort oversigt over forsøgene med de fremmede træarter på Langesø. Såvel Bloch som Hansen fremhæver Gehejmekonferensraad A.C. Baron Holsten-Carisius som den, der ved sin varme interesse for skovene gav impulsen til at iværksætte forsøgene med de mange arter af fremmede nåletræer.

Kl. 9 samledes ca. 55 ekskursionsdeltagere ved Komigen Kro, hvor skovrider O. Marstrand Jørgensen bød velkommen. Fra Silkeborg Skovdistrikt deltog et hold skovfogedelever i turen. Fra Komigen Kro vandrede selskabet ad vejen forbi Langesø Station.

Punkt 1: Afdeling 46. Anden generation af douglas, tiltrukket af frø fra distriktet, plantet 1909. Skovrideren gjorde opmærksom på de store individuelle forskelle fra træ til træ. Bevoksningen havde lidt stormskade og var nu underplantet med Tsuga heterophylla, der havde fået en del frostskaade i den hårde vinter 1962-63. Marstrand Jørgensen fortalte, at skovrider Bloch i sin tid havde eksperimenteret med omkring 100 forskellige fremmede træarter. En halv snes af disse mange arter benyttedes nu som skovtræer på Langesø.

Punkt 2: Afdeling 53. Forskellige store nåletræer, douglas, sitka, cypres og en enkelt sequoiadendron indblandet i løvskov fra omk. 1880. Enkelte store skovfyr stammede fra 1840'ne. Skovrider Bloch og hans efterfølger skovrider Nielsen efterbedrede de mange huller i bøgeskovene med fremmede nåletræer. Skovrider Marstrand Jørgensen fremhævede, at nåletræerne her var nået over deres økonomiske modenhedsalder, men at der langs vejen drives en slags "plukhugstadrift" for at bevare flest muligt af de gamle smukke nåletræer.

Selskabet fortsatte ad vejen op forbi de smukke gamle ædelgraner til

Punkt 3: Afdeling 55. Danmarks største Abies nobilis. Når bortses fra de Britiske Øer, vel Nordeuropas største eksemplar af arten. Højde 31.5 m. Omk. i brysthøjde 4.20 m.

Professor Grøn fremhævede Abies nobilis - Nobelgran eller Sølvgran fra det vestlige Nordamerika - som den afgrøde, der blandt samtlige land-og skovbrugsafgrøder giver det største udbytte. Pyntegrønt fra en ca. 30 årig bevoksning af Abies nobilis kan give 2000 kr. i nettoudbytte pr. ha pr. år. Prisen på pyntegrønt varierer fra 0,50 til 4,50 kr. pr. kg fra skoven. Selve vedproduktionen, selv når træerne opnår så store dimensioner som dette træ, er så godt som værdiløs. Iøvrigt betragtede Grøn såvel dette træ, som de øvrige kæmper, vi havde passeret på vejen som en slags museumsgenstande. Det er langt fra økonomisk at overholde dem.

Dr. Syrach Larsen kom ind på spørgsmålet om farvevariationen hos Nobelgran. De blå former er absolut de værdifuldeste. Når skovdistrikterne køber små billige nobilisplanter i planteskolerne, har man ofte sorteret de blå typer fra.

Såvel på Løvenholm (prof. Grøn) og på Langesø tiltrækker distriktet selv planter af *Abies nobilis*. Marstrand Jørgensen meddelte, at enligtstående træer, f. eks. dette meget store smukke individ, så godt som altid giver godt frø. Han understregede, at man på Langesø er lykkelig over skovrider Blochs indblanding af nåletræer i løvtræbevoksningerne.

Ekskursionen fortsatte til Langesø Sø og spadserede langs nordsiden af denne til slusen, hvor man standsede op og nød udsigten til Langesø Park med de blomstrende tulipaner.

Punkt 4: Afdeling 57. Ved slusen. Skovrideren gennemgik ganske kort Langesø gods' historie. Den nuværende hovedbygning stammer fra 1775. Interesserede henvises til "Danske Slotte og Herregaarde".

Professor Grøn kom ind på spørgsmålet om skoven og nedbøren. Her på Langesø, hvor nedbøren er 620-630 mm årligt, havde skoven reddet livet gennem mishandlingsperioden, længere vestpå på Fyn, hvor nedbøren er mindre, var skovene gået til grunde. Det har ofte været hævdet, at plantagerne i Jylland har bevirket, at nedbøren nu er større end tidligere, hvilket kan bevises statistisk. Dette var blevet taget til indtægt af visse plantageoptimister, mens mere nøgterne kredse statistisk kan bevise, at nedbørsmængden også har taget til mange andre steder i Danmark og i vore nabolande, og derfor ikke anser skove og plantager som nedbørsfremmende.

Punkt 5: Afdeling 57. Turen gik nu til Langesø's ældste douglas, plantet 1868, der står mellem søen og "Skovens Værn". Det store, meget imponerende træ, har grene, der næsten når jorden. Højde 32,7 m. Omkreds 3,80 m. Skovriderens bemærkning om, at træet var smukt, når man så bort fra det forstlige, foranledigede Poul Lorenzen til at karakterisere det forstlige ideal af et træ som "en invalid uden arme og ben".

Over Landevejen Breddbjerg-Taagerød kom vi til

Punkt 6: "Skovens Værn", der nu beboes af skovfoged P. Stubgaard, og hvor skovrider C. Bloch havde boet i sin embedstid og plantet sine kære nåletræer i det omgivende pinet. Se Blochs og Hansens beskrivelser.

Selskabet standsede op ved den tykkeste af de tre store *Sequoiadendron giganteum* - *Sequoia*, *Wellingtonia*, *Big Tree*, *Giant Sequoia*, *Kæmpefy* - Omkredsen blev målt til 5 m.

Følgende mål viser træets udvikling:

	Alder	Højde	Diameter
1871	2	0,3 m	
1877	8	3,0	
1897	28	14,2	62 cm
1914	45	20,4	104 "
1926	57	22,5	127 "
1935	66		132 "
1943	74	27,4	141,5"
1945	76	29,6	143 "
1963	94	30,8	155 "

Det højeste af træerne, der står sydøst for stuehuset er et slankt, smukt smal-kronet træ. Allerede som 25 årigt i 1897 havde det opnået en højde af 15 m. Højden er nu 34,5 m.

De ældste *sequoia*'er blev ligesom de ældste douglasgraner indført fra Frankrig som små træer i urtepotter, og kostede 15 øre pr. stk. Det var mange penge dengang, og man gik snart over til at importere frø og selv tiltrække planterne.

Dr. Syrach Larsen fremhævede den enestående interesse og indsats, man havde ydet her på Langesø, m.h.t. indførsel af fremmede nåletræer. Skovrider Bloch havde sat sig grundigt ind i den litteratur, der fremkom om de ny arter, således at man allerede her kunde plante *sequoiadendron* mindre end 20 år efter den første beskrivelse af træarten fra omk. 1850, og desuden havde han kølet for planterne, så kulturerne virkelig var lykkedes.

Turen gik nu gennem det lille pinet, hvor man havde lejlighed til at se en mængde forskellige nåletræer i smuk udvikling. Referenten fæstnede sig ved: *Abies grandis*, *Abies nobilis*, *Abies Nordmanniana*, *Chamæcyparis lawsoniana*, *Libocedrus decurrens*, *Picea orientalis*, *Picea sitchensis*, *Thujaopsis dolabrata*, *Thuja plicata*.

Punkt 7. Afdeling 60. Fra det mindre pinet med enkeltstående træer gik man til det større, der nu hovedsageligt består af unge nåletræbevoksninger, men som tidligere har været bevokset med grupper af dengang sjældne nåletræer. Tilplantningen var sket på gammel agermark omk. 1880. I 1934 havde stormen slået hul på bevoksningen. Ved den gradvise foryngelse, som stormfaldet havde nødvendiggjort, bibeholdt man alt, hvad der kunde bevares af Blochs plantninger.

Ekskursionen standsede op ved en lille gruppe smukke *Abies Lowiana*, plantet 1884. Der var flere gange høstet frø på disse træer. Afkommet var stærkt varierende med nogle planter, der nærmest ligner *Abies grandis*, mens andre minder stærkt om *Abies concolor*. *Abies Lowiana* hører hjemme i det vestlige Nordamerika på overgangszonen mellem *Abies grandis*, der vokser i nærheden af Stillehavet, og *Abies concolor*, der hører hjemme i Klippebjergene.

Dr. Syrach Larsen kendte udmærket denne udspaltning i typer, bl.a. fra sine tidligste krydsningsforsøg, og kaldte *Abies Lowiana* en regionsform eller mellemform, der har sit naturlige voksested, hvor de to "forældrearter" mødes.

Under drøftelserne lændede lensbaron H. Berner Schilden Holsten sig op ad en stor *Abies grandis*, der er jævnaldrende med lensbaronen. Træet var sået 1880 og plantet 1882. Lensbaronen er født 1861. Træets højde 39,0 m. diameter 1,18.

Skovrideren gav nu ordet til Haakon Rafn, som formanden havde bedt fortælle lidt historie om Skovfrøkontorets indførsel af frø.

Haakon Rafn: "Et lille bidrag til skovfrøhistorie"

Selv om det er begrænset hvad jeg, efter nutidens krav, kan oplyse, kan det i mange tilfælde lede tilbage til ting, som man har opgivet at få rede på. Når jeg på få minutter skal forsøge at give en kort oversigt over SKOVFRØKONTORETS indførsel og udførsel af skovfrø og ikke mindst re-eksport siden 1887 til for ca. 6-7 år siden, da kan jeg gøre det fordi alt omhyggeligt er bogført og står at læse i et arkiv på ca. 250 dertil specielle bøger, som nu opbevares på Arboretet i Hørsholm, hvilket jeg er meget taknemlig for.

Min far Johannes Rafn må have haft en tydelig fornemmelse af, at det i fremtiden ville være af værdi, at kunne finde oplysninger om til hvem der år efter år er leveret skovfrø, arter, kvantum, priser, leveringstid, etc. Nu var det dengang således, i 1890'erne indtil den første verdenskrig var slut, at proveniens var et ret upåagtet, ja næsten ukendt begreb, men alligevel har min far foretaget notater som fortæller, at han i nogen grad havde følelsen af hvad fremtiden ville bringe. Må jeg nævne et tilfældigt valgt eksempel: 19. nov. 1891 bestilte skovrider Anger, Neergaardsminde, Nakskov

4 pund Lærk (særligt bemærket fra Tyrol)	kr. 1,80	pr. pund
5 " Rødgran (" " " Finland) ...	" 1,50	"
4 " Skovfyr (" " " Finland) ...	" 3,--	"
10 " Rød-El (" " " Tyskland) ..	" 0,85	" o.s.v.

leveret 29.april 1892, regning kr. 53,34.

På den tid lod skovfrø som handelsvare meget tilbage at ønske, hvorfor begrebet renhed, spireevne, spirehastighed lå min far stærkt på sinde og utallige, for egen regning foretagne forsøg på Dansk Frøkontrol, senere Statsfrøkontrollen, hvor direktør K. Dorph Petersen var meget og energisk interesseret, resulterede i at min far på dansk, engelsk og tysk lod udgive sin bog "Skovfrøanalyser gennem 25 Aar, 1887-1912" til gratis uddeling, en bog som ikke mindst danske planteskole: har haft megen gavn af i deres forsøg på at konkurrere med de alt dominerende tyske forstplanteskoler i Halstenbek i Holsten, som iøvrigt købte masser af frø hos Johannes Rafn. Omkring år 1900 begyndte min far, år efter år, nøjagtigt at føre såkaldte optællingslister, lister som nøjagtigt oplyste om leverandør, køb, salg, rest, o.s.v. for eks. 1905-06. Indkøb hos gamle Ch. Manning, Roy, Wash. ca. 238 kg. Douglas fra Oregon, salg 232 kg, rest 1 kg, medens resten er svind, gaver til forsøg, ikke mindst til Statens forstlige forsøgsvæsen og til talrige sammenlignende frøundersøgelser på de udenlandske frøkontrolstationer.

Et andet eksempel: 1911-12 købtes hos Nederlandsche Heidemaatschappij 30.000 kg. stilk-eg, salget var 31.000 kg, altså bestilling på 1000 kg mere end der kunne skaffes. Disse salgstal tjente som vejledning for kommende års behov.

Pinus insignis (P. radiata) 1931-32 henviste Department of Agriculture i Washington, D.C. på forespørgsel det spanske skovbrug i Madrid til Johs. Rafn & Son i København angående dette frø. Eksempel: 1933-34 havde jeg til rest fra året før 130 kg, fik yderligere samlet i Christchurch, New Zealand 487 kg, ialt 617 kg.

Fik bestillinger på 656 kg. Af disse 617 kg leveredes 400 kg til statsskovbruget i Madrid, 52 til Bilbao, 10 til Barcelona, 30 til Pontevedra og 100 kg til San Sebastián og i sommeren 1939 købte jeg i Calcutta 238 lbs Eucalyptus citriodora og solgte hele partiet til Krim gennem Sovjet-Rasnoimport i Moskva. I perioden 1920 til 1930 samledes for os mange, mange tusinde kg Picea excelsa, rødgran i Schwarzwald og Harz og af disse blev omkring de trefjerdedele solgt til de sydsvenske og mellemsvenske Skogsvårdsstyrelser. Renheden var aldrig under 98%, spireprocenten 90/95 og som kuriosum kan jeg nævne at priserne var ca. 4 til 7 kr. pr.kg. Vort virke med skovfrø var om jeg så må sige inddelt i 1) danske planteskoler, 2) danske skovdistrikter og private, 3) Skandinavien, 4) alt udland, undtagen 5) Tyskland, Rusland og de såkaldte Centralmagter.

Dendrologisk er 4 og 5 de interessanteste, thi interessen for sjældne træer, smukke træer og nye træer lå først og fremmest på de Britiske øer og i Holland, hvor man havde råd til at købe sådant ofte dyrt frø, samt i Tyskland, hvor Deutsche Dendrologische Gesellschaft ved sin president Graf von Schwerin gjorde et enormt arbejde for dendrologien. På foranledning af D.D.G. leverede vi meget sjældent og kostbart frø til de tyske godsbesiddere.

Det hændte ofte at Britiske Estate Owners sendte os bestillinger på 20-50 gr af hver art i vore ofte righoldige frøkataloger, for at prøve alt og finde frem til noget godt. Desværre oplevede vi ofte, at indgreb fra statens side, valutarestriktioner, planøkonomi, etc. forårsagede at sådan "ikke livsvigtig" import gik i stå, thi det havde jo ingen mercantil interesse. Efterhånden kom der attester på alt muligt, valuta, sundhed, oprindelse og disse besværligheder skræmmede mange bort fra liebhaveriet. En periode havde SKOVFRØKONTORET frøkataloger på fem sprog, dansk, engelsk, tysk, franske og spanske og i 8 valutaer, kr. £. Mark, Frcs. Pesetas, US.Dollars, Ø.Kr. og Rubler, men de to store krige og den spanske borgerkrig ødelagde kolossalt, hver gang det hele var kommet godt i gænge.

Det er gået op for mig, at interessen for SKOVFRØKONTORETS arkiv, 1887-1956 vil vokse mere og mere med årene, efterhånden som interessen for tidligere tid vågner mere og mere.

Til slut vil jeg nævne, at hvis f.eks. skovrideren her på Langesø spurgte mig om hvad Holstenshuus distrikt, Langesø distrikt og Clausholm distrikt i f.eks. 1929 fik fra Skovfrøkontoret, da kunne jeg med mine bøger ved min side nøjagtigt fortælle data, arter, kvantum, priser, leveringstid og ikke helt ufyldstgørende oplysninger om oprindelsen.

Haakon Rafn.

Professor Grøn takkede Haakon Rafn for den udmærkede redegørelse og understregede Skovfrøkontorets betydning for dyrkning af nåletræer her i landet. Vi havde i Danmark et firma, man kunde stole på, inden for skovfrøhandelen, hvis udøvere iøvrigt ikke altid har været særligt pålidelige. Grøn huskede fra sin ungdom værdifulde samtaler med den gamle, kloge Johannes Rafn og fremhævede hans betydning med ordene: "Vi kan være stolte over, at vi har haft en mand som Johs. Rafn, der kunde skaffe det nåletræfrø, dansk skovbrug havde brug for". Såvel professor Grøn som skovrideren Marstrand Jørgensen opfordrede kraftigt Haakon Rafn til at skrive Skovfrøkontorets historie.

På vejen tilbage til Komigen Kro passeredes

Punkt 8: Langesø Skovdistrikts arkiv af douglas. Her var podet de bedste douglas fra Langesø samt fra enkelte andre skove.

Ekskursionen var slut kl.ca.12. Frokost på Komigen Kro.

Efter frokost inviterede Lensbaronen på en visit, der førte gæsterne gennem hovedbygningen på Langesø. Deltagerne havde her lejlighed til at se og få fortalt om husets mange smukke kunstgenstande. Interesserede kan finde yderligere oplysninger i Lensbaronen Hans Berner Schilden Holstens Slægtetog, bd. III, 1957, udarbejdet af Hans Berner Schilden Holsten og Albert Fabritius.

Generalforsamling kl. ca. 14.30 - 16.

Efter generalforsamlingen trakterede Lensbaronen og Lensbaronessen med et glas vin og indbød derefter til en rundtur i parken, der var tæt befolket med smukke tulipaner og folk, som ønskede at se den berømte løgpark.

P. Chr. Nielsen